

HISTÒRIA | ENTRE EL 17 DE JUNY DE 1937 I EL 15 DE GENER DE 1939, LA CIUTAT DE TARRAGONA PATÍ 144 ATACS AERIS

PER JORDI PIQUÉ PADRÓ (HISTORIADOR I ARXIVER)

A dos quarts de deu del vespre del 17 de juny de 1937, ara fa vuitanta anys, tres bombarders Savoia S-81 italians, procedents de Mallorca, llançaren sobre Tarragona 26 bombes que provocaren 9 víctimes mortals.

Tarragona, martiritzada des del cel

Des de l'inici de la Guerra Civil a finals de juliol de 1936 fins a finals de maig de 1937, les mesures adoptades per les autoritats civils i militars de Tarragona davant l'amenaça d'un bombardeig aeri sobre la població civil foren mínimes.

La ingenuïtat i el desconeixement que de l'abast real d'un atac aeri tenien els dirigents tarragonins s'explica per la inexistència de bombardejos sobre ciutats obertes en els conflictes bèl·lics anteriors. Malgrat tot, es dictaran les primeres normes bàsiques (sirenes, apagar els llums, detenció de la circulació de cotxes i ferrocarrils, protecció de vidres i finestres, portes i aparadors) i, alhora, es recomanaran 39 punts que teòricament podien servir per refugiar-se, la majoria d'ells insegurs i situats en els baixos i soterranis de cases particulars.

Creença equivocada

Així doncs, en aquest sentit, l'ambient de tranquil·litat ciutadana es va mantenir durant gairebé el primer any de guerra. El desconeixement, a més a més, es veia reforçat per la creença que l'aviació de l'exèrcit rebel no actuaria indiscriminadament sobre una reguarda en la qual hi havia molts dels seus partidaris. A les últimes eleccions, més d'un 38% havia votat a la candidatura de dretes del Front d'Ordre.

Tanmateix, a dos quarts de deu del vespre del 17 de juny, avui fa vuitanta anys, tres bombarders Savoia S-81 italians, procedents de Mallorca, llançaren sobre Tarragona 26 bombes que provocaren 9 víctimes mortals i 48 ferits.

La reacció popular fou d'indignació i odi contra els agressors. Un mes més tard, el 19 de juliol, primer aniversari del pronunciament militar i de l'esclafament dels rebels a Barcelona, l'aviació legionària italiana deixà anar per segona vegada la seva càrrega mortífera sobre la ciutat.

Era un quart de deu del vespre i els tarragonins havien sortit a prendre la fresca. El balanç tràgic provocat per l'explosió de 34 bombes fou de 51 morts i 104 ferits. En aquests dos primers atacs aeris es registrarà el 26 per cent de víctimes mortals de tot el període de guerra, en una ciutat que no tenia més de 31.000 habitants.

60 refugis

Les autoritats, davant l'evident indefensió de la ciutat, lluitaran per reaccionar i sobreposar-se a l'astorament inicial: disposar urgentment d'una xarxa de refugis ja no era una mesura de precaució sinó de supervivència. A finals de març de 1938, Tarragona ja disposava d'una xarxa de 60 refugis amb capacitat suficient per a unes 20.000 persones.

Entre el 17 de juny de 1937 i el 15 de gener de 1939, la ciutat de Tarragona patirà 144 atacs aeris en els quals es llançaran més de 3.800 bombes, provocant 230 víctimes mortals i més de 350 ferits, 74 edificis totalment destruïts i 522 parcialment afectats.

Tot allò que malauradament encara s'està vivint en països com Síria o Iraq, el bombardeig indiscriminat de la població civil de les ciutats, es va viure aquí, a Tarragona, fa vuitanta anys.

Imatge presa per l'aviació italiana d'un dels bombardejos sobre Tarragona. FOTO: UFFICIO STORICO DELL'AERONAUTICA MILITARE DE

PER RAMON ARNABAT (HISTORIADOR, ISOCAC-URV)

Durant vint-i-cinc mesos, del febrer de 1937 al gener de 1939, les deu comarques de Tarragona van patir el setge aeri feixista.

Ruixats de foc

El setge aeri feixista es va concretar en l'esfereïdora xifra de 1.318 atacs aeris, que causaren la mort a mil-cent persones i ferides greus a un altre miler cinc centes.

Des de l'illa de Mallorca, l'Aviació Legionària italiana i la Legió Còndor alemanya bombar-

dejaren sistemàticament les comarques tarragonines i ebrencs quan aquestes encara no eren front de guerra, causant destrosses en nombrosos edificis i infraestructures.

Una part considerable del trajecte urbà de ciutats com Tarragona, Reus, Tortosa, Amposta,

Falset, Flix o del Perelló, fou destruït, i el mateix passà amb les estacions de ferrocarril com Sant Vicenç de Calders, l'Arboç, Torredembarra, Tarragona, Reus o Cambrils.

Vint-i-cinc mesos amb la por al cos, amb l'angoixa d'un atac aeri que podria produir-se en qual-

sevol moment. Malgrat tot, els tarragonins i els ebrencs saberen també defensar-se i protegir-se dels atacs amb el desplegament de la defensa passiva i la defensa activa, organitzada per les autoritats civils i militars i per la mateixa població.

Des dels ajuntaments, amb les juntes locals de Defensa Passiva i amb el suport de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, es desplega una important tasca de protecció de la població civil davant els ruixats de foc aeris, que va salvar milers de vides humanes.

Les comarques de Tarragona i de les Terres de l'Ebre pati-

ren, però també resistiren el setge aeri feixista, tal com va escriure Antoni Rovira i Virgili després de visitar les ciutats Reus i Tarragona recentment bombardejades: «Davant les ruïnes i els plànols, els amics tarragonins i reusencs tenen un posat adolorit, però seré. Alguns d'ells porten dol a la roba i a l'ani-

Malgrat tot, els tarragonins i els ebrencs saberen també defensar-se

HISTÒRIA | LLUÍS DE SALVADOR VA DEIXAR ESCRITA UNA CRÒNICA DE LA CIUTAT DURANT ELS ANYS DE LA GUERRA

La xifra

230

morts

i més de 350 ferits varen provocar els atacs aeris que patí Tarragona durant la Guerra Civil

ROMA (USAM)

Atac per sorpresa

Extracte de la crònica de Lluís de Salvador sobre el primer bombardeig mortal sobre la ciutat que es va publicar al 'Diari'

Un xic passades les nou del vespre, es va sentir la remor llunyana d'uns motors. Molt aviat aquella remor es va anar precisant com a provinent d'uns aeroplans, i de sobte, els aparells, que volaven baixos per la certesa de la seva impunitat, creuaran el cel de la població de llevant a ponent. La visió dels aparells coincidirà, gairebé, amb la basarda d'unes explosions d'una intensitat mai sentida a Tarragona. I la multitud que es trobava als carrers, cercà espai a una protecció hipotètica dintre les entrades de les cases més properes.

'El dany ja estava fet'

El dany, però, ja estava fet i els avions facciosos, un cop llençada la seva càrrega i de bombardejar també el moll, de ponent estant viraren de nou vers llevant dintre la mar i van prendre rumb a Mallorca.

En esclatar les bombes a la platja, diverses famílies s'hi trobaven sopant en les terrasses de fusta de les seves petites cases. Allí va caure mortalment ferit Joan Figuerola Sanabra. De la família Poy Biosca resultà mort

Efectes dels bombardeigs a la Plaça de Toros, any 1939.

FOTO: VALLVÉ, CEDIDA PEL CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA/L'ARXIU

Miguel i les seves germanes Josefa de 16 anys i Margarida, de 20, ferides. Tots els altres familiars resultaren lesionats.

Quan es produïren les primeres explosions a la platja, acabava d'arribar a l'Estació el correu de València. En sentir esclatar les bombes tan properes, es produí entre els viatgers un moment de terrible pànic i confusió. Cercant la manera de defugir el perill sense saber ben bé com, la gent corria espaiada atropellant-se. Fou una sort que els facciosos no encertessin l'Estació car el nombre de víctimes hauria estat gran. Així i tot resultaren diverses persones ferides a causa de caigudes i de les contusions rebudes en ésser atropellades pels que fugien.

'Treballaren sense por'

Tan bon punt es produïren les primeres explosions, s'organitzaren ràpidament els serveis de socors als sinistrats. Per una banda les brigades de la Creu Roja amb les seves llieres es dedicaren a la tasca humanitària de recollir els morts i a conduir els ferits als hospitals. Per altra banda, el cos de bombers municipals mobilitzà ràpidament el seu personal i acudí als llocs on s'havien produït enrunaments per tal de dur a terme els treballs de salvament. És de justícia remarcar que uns i altres treballaren amb veritable menyspreu del perill.

PER ELENA VIRGILI (CAP DE LA BIBLIOTECA-HEMEROTECA MUNICIPAL)

Lluís de Salvador mostrà una gran sensibilitat i respecte pel patrimoni, la cultura i la promoció de Tarragona

Periodista i idealista

ma. Viuen amb la vida a l'encant. Però es mantenen en el lloc de treball i d'honor, per donar exemple a tothom i per a servir al mateix idealisme, el doble i insubornable idealisme català i republicà que es fon en un gran anhel de llibertat, més fort que el que els volta» (La Humanitat, 28 d'agost de 1938)

Avui, els refugis antiaeris que es servien a moltes viles i ciutats tarragonines i ebreques són testimonis muts dels bombardeigs que patiren les persones que vivien en aquestes comarques i, alhora, de la seva capacitat de resistència al feixisme. Preservem aquest llegat patrimonial i dotem-lo de valor històric i memorialístic.

Lluís de Salvador i Andrés (1983-1975) periodista i director del *Diari de Tarragona*, va ser impulsor d'infinitat d'activitats culturals. Els seus escrits a la premsa en favor del progrés de la ciutat estan plens de vigència i de raó. A banda de la seva faceta com a periodista al *Diari de Tarragona*, al *Tarragona*, *La Tarde* o el *Llibertat* va deixar escrita una crònica de la ciutat durant els anys de la Guerra Civil i una memòria dels bombardejos que patí Tarragona entre l'abril de 1937 i el gener de 1939.

Els ideals de Lluís de Salvador el van portar a la presó i a l'exili. Juntament amb la seva

família es van haver d'exiliar a França, i entre les poques coses que es podien endur en la fugida hi havia els seus escrits. Després de passar pel camp de refugiats d'Argelès-sur-Mer, es van haver d'instal·lar al país veí on van començar una nova vida.

L'any 1994 Ramon de Salvador Deop, fill del periodista, va lliurar a la Biblioteca Hemeroteca Municipal una caixa amb tots els escrits del seu pare, alguns en molt mal estat de conservació, ja que van estar enterrats, per por a possibles represàlies, en uns terrenys que es van inundar. Tot i les vicissituds que va haver de passar a causa d'aquesta documentació, la continuà guar-

dant pensant que un dia aquells papers podrien veure la llum.

L'any 2005 des de la Biblioteca vam impulsar la publicació de la primera part d'aquell material amb el títol 'Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra 1936-1939'. Reflecteix com s'organitzà la vida de la ciutat en uns temps que, tot i les dificultats, intentava seguir endavant amb una certa normalitat.

El text del segon mecanoscrit el vam publicar el 2009. 'Quan la mort venia del cel. Memòria dels bombardejos sobre Tarragona 1937-1939' és una relació dels bombardejos que patí la ciutat durant el conflicte bèl·lic. Hi fa constar moltes dades, nombre

d'avions, tipus, edificis malmesos, víctimes amb noms i cognoms, però no és una crònica estadística dels bombardejos, és un testimoni de primera mà.

Amb el mateix títol l'any 2015 es va presentar un documental que recollia els testimonis de tarragonins que van viure i patir els bombardejos que havia relatat amb tanta cura i detall Lluís de Salvador. Tant el documental com les entrevistes formen part del fons de la Biblioteca i poden ser consultats pels estudiosos i investigadors que ho desitgin.

És un bon moment per recordar els fets, però sobretot recordar i homenatjar les persones que els van patir just quan es compleixen 80 anys del primer bombardeig amb víctimes mortals a Tarragona. Una població pacífica que, allunyada com estava dels fronts de lluita, veia la guerra des de lluny. Salvador va ser un cronista excepcional i és gràcies als seus escrits, que podem conèixer millor aquest episodi de la nostra història.